

Citation:

C.B. van Haeringen, Levensbericht E. Blancquart, in:
Jaarboek, 1964-1965, Amsterdam, pp. 378-384

HERDENKING VAN

EDGARD BLANCQUAERT

(20 juni 1894 — 29 september 1964)

Edgard Blancquaert is geboren te Opdorp in Klein-Brabant, de streek die aan één kant begrensd wordt door de benedenloop van de Rupel en aan twee kanten door de Schelde, die daar een bijna rechthoekige bocht maakt. Hij volgde het lager onderwijs in zijn geboorteplaats en bezocht daarna het atheneum te Mechelen. In 1912 werd hij aan de universiteit te Gent student in de germaanse filologie, wat in België ongeveer betekent in de nederlandse taal- en letterkunde gecombineerd met Engels en Duits. De afdeling Nederlands had toen een goede bezetting in J. Vercoillie en W. de Vreese, en met die twee is op de vorming van de student Blancquaert van grote invloed geweest de Noordnederlander H. Logeman, die de anglistiek als voornaamste onderwijsopdracht had. Bij het universitair onderwijs in Engels heeft, mede onder invloed van de omstreeks 1900 zeer actieve engelse fonetische school, de fonetische beschrijving en waarneming al vroeg een aanzienlijke plaats ingenomen, en Logeman legde op dat onderdeel van zijn onderwijstaak grote nadruk, zich daarbij niet tot het Engels beperkende. De nawerking van Logemans fonetische scholing tekent zich in het oeuvre van Blancquaert duidelijk af.

De studie verliep normaal tot aan de afsluiting van de kandidatuur in juli 1914. Enkele dagen daarna kwam over België de inval van de duitse troepen, en Blancquaert meldde zich als vrijwilliger aan. Na een korte militaire opleiding in Frankrijk kwam hij in maart 1915 als sergeant aan het front in West-Vlaanderen, waar hij nog in datzelfde jaar werd bevorderd tot tweede luitenant. In 1916 waren vrijwilligers nodig voor Belgisch-Kongo; daarvoor meldde Blancquaert zich aan, en van daaruit trok hij, in juni 1917 bevorderd tot eerste luitenant, aan het hoofd van zijn compagnie het aangrenzende Duits-Oost-Afrika binnen. Het verblijf in de tropen moest in april 1918 beëindigd worden wegens malaria. Na een kort ziekteverlof, dat hij overigens in Londen doorbracht om daar onder leiding van D. Jones en H. Palmer aan fonetiek te doen, stond hij weer aan het front.

In september 1918 legde hij voor een commissie die zitting hield in Le Havre, het op de kandidatuur volgende examen af, en kwam daarna weer aan het front, om deel te nemen aan het beslissende geallieerde offensief, dat leidde tot de wapenstilstand van 11 november 1918.

Na de wapenstilstand zette hij de studie voort, nu aan de Vrije Universiteit te Brussel, waar hij in november 1919 de doctorstitel behaalde op een — niet gedrukte — verhandeling over het dialect van zijn geboorteplaats Opdorp, datzelfde Opdorp waartoe hij op gevorderde leeftijd nog gaarne enige malen terugkeerde met kleine publikaties van uiteenlopende inhoud, die hij als *Opdorpiana* betitelde.

Na twee betrekkingen van korte duur werd Blancquaert in 1920 leraar in geschiedenis en aardrijkskunde aan het atheneum te Gent, en in 1921 kwam daarbij een cursus Nederlands aan de Rijksmiddelbare-normaalschool te Brugge. Het leraarschap werd onderbroken door een verblijf gedurende het academisch jaar 1921—1922 in Parijs, waar hij Gilliéron en Dauzat als leermeesters had. In 1925 kwam de eerste universitaire benoeming. Hij werd aangesteld als docent aan de Gentse universiteit, met in hoofdzaak fonetiek en dialectologie als onderwijsopdracht. In 1927, na het aftreden van Vercoullie, werd die opdracht uitgebreid met nederlandse filologie en historische grammatica van het Nederlands, en in 1930 werd Blancquaert ordinarius. In die functie heeft hij tijdelijk vergelijkende germaanse taalwetenschap en zelfs waalse dialectologie gedoceerd, en buiten de universiteit is hij verbonden geweest aan het Hoger Instituut voor Opvoedkunde.

Volledig is die opsomming vermoedelijk nog niet, maar de lengte en de bontheid ervan geven een voldoende indruk van de omvangrijke doceertaak waarmee Blancquaert gedurende zijn hooglerschap belast is geweest. Een taak die de bewondering verhoogt voor het vele extra-universitaire werk dat hij daarnaast heeft kunnen verzetten in die talrijke raden en commissies wier opdracht, in het groot en in het ruw geformuleerd, samenhangt met de culturele verheffing van taal en volk in Vlaanderen, en waarvoor de geschikte en bekwame personen vooralsnog zo gering in aantal zijn, dat veelal dezelfde namen te zien komen in de ledenlijsten van verscheiden commissies. De naam Blancquaert heeft in vele van zulke ledenlijsten gestaan, te veel om in dit bestek op te noemen. Als slot van de schetsmatige beschrijving van zijn openbare loopbaan zij

hier alleen nog vermeld een driejarig rectoraat van de universiteit te Gent en later een hoge functie in het beheer van die universiteit, en een kortstondig ministerschap van onderwijs. Voor het overige moet de herdenking van dit overvolle leven zich beperken tot enige facetten van de man van wetenschap in zijn eigen geschriften en in het wetenschappelijk bedrijf waarvan hij de stuwende kracht was.

Dat laatste is velerlei geweest buiten de ondernemingen waaraan zijn naam naar buiten zichtbaar verbonden was. Er vallen onder de talrijke licentiaatsverhandelingen en dissertaties die onder zijn leiding tot stand zijn gekomen, maar voor het grote merendeel niet in druk zijn verschenen. Er vallen ook onder de geregelde samenkomsten met oud-leerlingen die hij in zijn latere hoogleraarschap organiseerde, en die voor de deelnemers grote waarde hadden als aanmoediging tot voortzetting van hun studie en als wegwijzing naar taken die hun hand kon vinden om te doen.

Gebeurde dat werk in de besloten sfeer van leerzaal en studeerkamer, al vroeg is Blancquaert spectaculair in de openbaarheid getreden met zijn *Reeks Nederlandse Dialect-atlassen*, geopend in 1925 met de door hemzelf bewerkte atlas van Klein-Brabant. De opzet van die reeks was, voor een groot aantal plaatsen een hoeveelheid dialectmateriaal in te zamelen dat enigermate typerend was en waarmee gewerkt kon worden. Dat zou gebeuren door mondelinge navraag, en wel door enquêteurs die vertrouwd waren met de taal van de streek waarin ze hun waarnemingen verrichtten. Met zorgvuldig overleg heeft Blancquaert daartoe zinnen en enkele groepen van losse vormen samengesteld, alles samen 141 stukjes tekst, die in al de te bewerken plaatsen zouden moeten worden vertaald. Zo kon bereikt worden een tamelijk volledig beeld van de klankstand van het dialect tegen de westgermaanse achtergrond, met een aantal morfologische trekken, een paar grepen uit de syntaxis, en enkele woordgeografische bijzonderheden. Het fonische beeld van het dialect zou weergegeven worden in een uiterst gedetailleerde fonetische transcriptie.

Zonder bezwaren was die opzet niet. Er was eerst het grote praktische bezwaar dat de omslachtige, losbladige en dure atlassen — elke atlas bevat behalve de getranscribeerde teksten een groot aantal kaarten — niet gemakkelijk te hanteren waren en uit overwegingen van plaatsruimte en van prijs niet hun weg naar veel particuliere boekerijen zouden vinden. Verder bleek al spoedig dat de beoogde strikte eenvormigheid van de teksten, die in eerste aanleg op Zuid-

Nederland berekend waren, niet te handhaven was, en de noodzakelijke wijzigingen, al waren ze niet ingrijpend, veroorzaakten toch een lichte beschadiging juist aan de meest afgewerkte kant van het beeld. Ook vereiste de ver gedreven fonetische precisie een grote scherpte van waarneming bij de optekenaar en, niet minder belangrijk, gelijke capaciteit op dit punt bij de verschillende optekenaars. Die capaciteit kan verband houden met articulatorische, c.q. zelfs fonologische eenheden in de taal van de waarnemer zelf. Iemand kan moeite hebben met het auditief waarnemen van klankverschillen die hij niet zelf praktizeert. De ene Noordniederlander verbaast er zich over, ook al heeft hij nooit enige fonetische scholing gehad, dat het voor hem zo evidente verschil tussen de klinkers van *vol* en *hol* of *op* en *kop* door een ander, zelfs door iemand die wel aan fonetiek heeft gedaan, soms niet wordt gehoord. En wie de richtlijnen beziet die Blancquaert geeft voor fonetische transcriptie, heeft reden om te vrezen dat dit zeer karakteristieke klankverschil, door vele honderdduizenden, vermoedelijk wel een paar miljoen, Noordnederlanders strikt gerealiseerd (al is het fonemisch belang ervan niet groot), een optekenaar zou kunnen ontgaan, die daarvoor geen andere aanwijzing krijgt dan de twee voorbeelden *bos* en *bom*, die juist beide dezelfde klinker, namelijk de meer gesloten variant hebben. Het delicate van het optekenen van verschillen die aan het eigen klanksysteem van de waarnemer vreemd zijn, is eigenaardig uitgekomen bij de atlas van Belgisch-Limburg en zuidelijk Nederlands-Limburg, waar de intonatie tegenstelling, het verschil tussen de z.g. sleeptoon en stoottoon, een markante fonologische trek van het dialect, naar de bekentenis van Blancquaert zelf, niet goed uit de verf is gekomen. Misschien zou ook voor andere dialecten een meer fonologische opzet van het geheel, of voor het minst een fonologische inslag erin, beter in overeenstemming zijn geweest met wat na 1930 in fonische beschrijving graag werd gezien: in veranderde methodische inzichten ligt een zeker risico voor elke wetenschappelijke onderneming die zich uitstrekt over een lang tijdsverloop. Ook in het zuiver fonetische trouwens zijn, lopende de reeks, de menselijke mogelijkheden van perceptie en weergeving overtroffen door de verfijnde techniek in precisie en in herhaalbaarheid, dus rustige controleerbaarheid. Het riskante van de rechtstreekse opnamen in een korte zitting, onder gespannen concentratie zowel van opnemer als zegsman, heeft in de laatste jaren wel geleid tot de

omweg via de bandopnemer naar de transcriberende menselijke waarnemer.

Die bezwaren zijn niet irreëel, en ze zijn ook niet alle opgeheven door de voortreffelijke verantwoording die Blancquaert heeft afgelegd van zijn werkwijze, toen hij in 1948, naar aanleiding van het verschijnen van de duizendste kaart in zijn atlassen, in zijn belangrijke brochure *Na 25 jaar Dialect-onderzoek op het Terrein* met rechtmatige voldoening kon terugzien op wat verricht was, en op grond van verkregen ervaring zijn toenmalige en toekomstige medewerkers nadere aanwijzingen kon geven voor wat nog te doen stond. Maar wie durft nog bezwaren uiten bij het aanschouwen van de waarlijk monumentale reeks die inmiddels tot stand is gekomen! Wat bedachtzame mensen niet hadden durven voorspellen na het eerste begin met Klein-Brabant, is werkelijkheid geworden: binnen zeer afzienbare tijd zal de rijke verzameling van studiemateriaal voltooid zijn, en bij de algemene hoge waardering daarvoor mengt zich helaas de teleurstelling, dat de leider van de grootse onderneming die voltooiing niet meer heeft mogen beleven.

Die vruchtbare bemoeienis met de levende dialecten kon samengaan met het bevorderen van een dialectvrije omgangstaal in Vlaams-België, wat Blancquaert heeft gedaan met zijn *Practische uitspraakleer van de Nederlandsche taal*, voor het eerst verschenen in 1934, en nadien meermalen herdrukt. Zijn wetenschappelijke belangstelling voor het levende dialect sloeg niet door tot romantische verering, zodat hij tevens een helder geopend oog kon hebben voor het hoge culturele belang van een algemene beschaafde omgangstaal. Zijn *Uitspraakleer* wilde dat belang dienen, en kon het zo effectief dienen, omdat de auteur met de fonische eigenaardigheden van de vlaamse streektalen vertrouwd was, en zijn lezers met kennis van zaken kon wijzen op spreekgewoonten die ze bij zichzelf moesten tegengaan in het mondeling gebruik van de bovengewestelijke algemene cultuurtaal.

De algemene cultuurtaal: daarin komt tot uitdrukking dat Blancquaerts *Uitspraakleer*, voor Vlamingen geschreven, een in ware zin „grootnederlandse” strekking heeft. Grootnederlands was ook zijn machtige conceptie van een nederlandse thesaurus, een beschrijvende en verklarende inventaris van de hele nederlandse woordenschat, „alzijdig en altijdig”, waarvoor hij met bijna profetische geestdrift een werkplan heeft ontwikkeld in een lezing voor de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde in 1938. Ook hierbij,

evenals bij het begin van zijn grootse dialectologische onderneming, hebben bedachtzame mensen het hoofd geschud, omdat ze meenden dat Blancquaert het onbereikbare wilde bereiken. Dat bedachtzame hoofdschudden is bij de reeks dialectatlassen beschaamd. Misschien zal ook nog eens die alomvattende thesaurus wat minder utopistisch schijnen, nu de mechanische lexicografie uitzichten opent waarvan Blancquaert in 1938 nog niet kon dromen, en nu een van zijn leerlingen, dr. F. de Tollenaere, ons al een nederlands „Lexicologisch Centrum”, met moderne apparaten uitgerust, als onmiddellijk bereikbaar voor ogen stelt.

Die gedachte van een volledige inventarisatie van de nederlandse woordenschat van alle tijden, alle sferen en alle regionen is niet vreemd geweest aan een ander initiatief van Blancquaert. Hij heeft de stoot gegeven tot wat met een weinig nederlands klinkende naam heet het „Belgisch-Nederlands Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek”, een college van universitaire docenten in Zuid en Noord, dat in geregelde samenkomsten besprekingen houdt over neerlandistische aangelegenheden in de ruimste zin. Niet uitsluitend met het oog op de nederlandse thesaurus heeft Blancquaert dat interuniversitaire contact gewild, maar stellig heeft hem voor ogen gestaan, die samenwerking van mensen op leidende posten in het neerlandistisch bedrijf eraan dienstbaar te maken. Tot een rechtstreekse werkzaamheid in die richting is het totnogtoe in het Centrum niet gekomen, maar wel kan de belgische afdeling ervan wijzen op een gestadig groeiende reeks van belangrijke publikaties onder de gezamenlijke titel „Bouwstoffen en Studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands”, en het is aandacht waard dat de lexicografie in die titel uitdrukkelijk figureert. Die werken, uitgevoerd zo luxueus als naoorlogse ogen nauwelijks kunnen geloven, thans al acht in getal in elf prachtbanden, staan daar als een zichtbaar bewijs van Blancquaerts ondernemingsgeest en doortastendheid in het wetenschappelijke en in het financiële. Ze zijn tevens, evenals zijn dialectatlassen, een demonstratie van de eenheid tussen Noord en Zuid in de studie van de gemeenschappelijke taal, al zijn vooralsnog de auteurs in grote meerderheid Zuidnederlanders, die merendeels zuidnederlandse stof bewerken. Dat zuidelijk overwicht hangt samen niet zozeer met een verschil tussen Zuid en Noord in mankracht en in studiestof, als wel met het verschil in aanzien en gezag tussen de twee Centrumafdelingen elk in hun eigen land, en de daarmee corresponderende geldelijke steun van overheidswege. Niet zonder reden

staat in de benaming van het Centrum, in tegenstelling met die van veel gemengde commissies, niet „Nederlands”, maar „Belgisch” voorop. Maar voor Blancquaert was het nederlandse taalgebied een, en de zuidelijke majoriteit in de publikaties van het belgische Centrum zal hij eerder gezien hebben als een tijdelijke voor s p r o n g dan als een blijvende voor r a n g. Mag de veelbesproken „culturele integratie” van Nederland en Vlaanderen voorlopig nog niet veel meer dan een schoon woord zijn, de wetenschappelijke integratie is in de neerlandistiek een voldongen feit, en het noordelijk deel in dat geheel heeft niet de minste grond om de pretentie te voeren van in het geheel het betere deel te zijn. Tot die verheugende eenheid heeft Blancquaert met zijn ondernemende initiatieven en met zijn bezielend voorbeeld wezenlijk bijgedragen, zodanig dat het bijna verouderd aandoet, als deze eminente neerlandist van de Nederlandse Akademie van Wetenschappen „buitenlands” lid is geweest.

C. B. VAN HAERINGEN

De biografische data in het eerste gedeelte van deze herdenking zijn grotendeels ontleend aan de beschrijving van Blancquaerts leven en werk door Willem Pée in het *Album Edgard Blancquaert* (blz. 7—18), dat in 1958 „de gehuldigde [is] aangeboden ter gelegenheid van zijn emeritaat door kollega's, vakgenoten en oud-leerlingen”.